

Ірына Багдановіч,
БДУ, Мінск

АСЭНСАВАННЕ АСОБЫ І ПОГЛЯДАЎ ЛЬВА ТАЛСТОГА НА СТАРОНКАХ ГАЗЕТЫ «НАША НІВА» (1908 – 1910 гг.)

У беларускім літаратуразнаўстве ўжо даўно і трывала замацавалася думка аб надзвычайнай ролі газеты «Наша ніва» (1906 – 1915) ў працэсе станаўлення і развіцця беларускай нацыі. Нашаніўскае дзесяцігоддзе стварыла ідэйны і культурны падмурак беларускага нацыянальнага адраджэння, нарадзіла літаратуру, што стала айчынным класікай і сусветна вядомай з’явай. Сярод літаратурных матэрыялаў, што змяшчаліся ў газеце, даволі значнае месца адводзілася і прадстаўнікам іншанацыянальных літаратур, асабліва суседніх.

Што ж з сусветнага культурнага кантэксту адаптавалася і актуалізавалася для фундамента беларускага нацыянальнага адраджэння? Найперш, зразумела, увага надавалася польскай і ўкраінскай літаратурам, дзе пачэснае месца займалі Эліза Ажэшка і Марыя Канапніцкая, Тарас Шаўчэнка ды Іван Франко. Варта заўважыць, што Адам Міцкевіч не называўся нашаніўцамі польскім паэтам, а пазіцыянаваўся як «вялікі і слаўны зямляк наш», які нарадзіўся «на Белай Русі, у Навагрудку» (1907, № 23). З расійскіх пісьменнікаў найвялікшай увагай на старонках «Нашай нівы» быў уганараваны, бадай, адзіны Леў Талстой, хоць часам можна сустрэць і іншыя імёны. Напрыклад, у 1907 г. былі апублікаваны пераклады на беларускую мову твораў А. Купрына («Дэмір-Кая. Усходняя легенда») і М. Горкага («Песня астрожніка»). А наступны, 1908 г., быў адметны 80-годдзем Льва Талстога. «Наша ніва» ад 25 верасня 1908 г. з гэтай нагоды змясціла партрэт пісьменніка і апавяданне-прыпавесць «Праз зямлю ў зямлю» з пазнакай: «Казка Л. Талстога. З расейскай мовы ператлумачыў Той Самы». За два нумары перад гэтым, ад 28 жніўня, газета змясціла яшчэ адзін твор Талстога «Два браты і золата» з пазначэннем «Па расейску напісаў Л. Н. Талстой», але без пазначэння перакладчыка. Гэта былі творы з цыклу вельмі папулярных «народных расказаў» Талстога, напісаныя ў алегарычнай форме ў жанры «казкі-прытчы».

Выбар менавіта гэтых твораў для публікацыі ў «Нашай ніве» сведчыў пра выключную прадуманасць рэдакцыйнага падыходу да кола чытання сваіх падпісчыкаў, пра выхаванне ў іх высокіх духоўных і маральных арыенціраў. Алегарычны змест апавядання «Два браты і золата» ўслаўляў евангельскую дабрачыннасць «не прагнасці багацця». Раскрываў яе сутнасць пісьменнік на прыкладзе двух вельмі пабожных братоў і іх стаўлення да выпадкова знойдзенага скарбу. Чалавеку, асабліва сучаснаму, з яго прывязаннасцю выключна да зямных каштоўнасцяў, не проста зразумець, чаму ў апавяданні

Анёл адварнуўся ад аднаго з братоў, які, знайшоўшы скарб, вырашыў завалодаць ім, каб скарыстаць на дабрачынныя мэты – раздаць бедным. Аднак перад гэтым ён у здзіўленні ўбачыў, што яго брат, які ішоў першым, адскочыў ад таго скарбу, нібы ад нейкай брыдоты. Што ж тут было заганага, у чым быў грэх?

Талстой вельмі тонка паказвае тую нябачную грань, якая існуе паміж дабром і злом, і якая здаецца нам часта нават парадаксальнай. Сапраўды, ці ж не лепей зрабіў той брат, які скарыстаў багацце на дапамогу людзям, чым той, які адкаснуўся ад выпадкова знойдзенага багацця? Аднак Талстой паказвае ў апавяданні ход разважанняў другога брата, які асудзіў першага, палічыўшы, што не добра зрабіў той, адмовіўшыся скарыстацца скарбам. «Ці ж я не лепей зрабіў?» – падумаў пра сябе другі брат, выказаўшы тым уласную ганарыстасць. Заганарыўшыся сабой, сваёй дабрачыннасцю, гэты брат не зразумеў, чаму Анёл яму сказаў, што яго брат «зрабіў шмат больш, чым ты са сваім золатам» [5]. Разгадка гэтага, здавалася б, парадоксу ў тым, што першы брат застаўся верным Божаму прыказанню і не паддаўся спакусе.

Прыведзеная прытча сведчыць, наколькі глыбока евангельскім і праўдзіва хрысціянскім быў светапогляд аўтара «Вайны і міра», часта не зразумелы і не прымальны не толькі яго свецкімі сучаснікамі, але нават і афіцыйнымі служыцелямі царквы. Талстой смела і праўдзіва выказваўся пра іх учынкi, якія ў рэчаіснасці разыходзіліся з праўдамі веры, за што ўрэшце яны пайшлі на ганебную палітычную акцыю адлучэння. Аддзяленне праўды ад хлусні ў пошуку веры было стрыжнем разважанняў Талстога ў «Сповідзі»: «І я звярнуў увагу на ўсё тое, што робіцца людзьмі, якія вызнаюць сябе хрысціянамі, і жахнуўся» [7, с. 82]. У сувязі з гэтым асабліваю павагу выклікае культурна-выхаваўчая праграма дзеячаў «Нашай нівы», якія палічылі менавіта гэтае апавяданне вартым для азнаямлення з творчасцю генія рускай літаратуры, бо яно акцэнтуюе ўвагу на праўдзівых каштоўнасцях жыцця і хрысціянскай веры.

У другім апавяданні «Праз зямлю ў зямлю» пісьменнік ізноў разважае пра чалавечую прагнасць. Апавяданне мела сімволіка-алегарычны сэнс, актуальны ва ўсе часы, які не страчваецца і сёння. Талстой паказвае тут вынік непамернай прагавітасці, жадання завалодаць як мага большым кавалкам чужога, у дадзеным выпадку зямлёй, тэрыторыяй. Герой апавядання – «мужык Пахом», які «жыў у адной вёсцы» і быў «чалавек працавіты і цвярозы». Ён разважае аб тым, што ў яго мала зямлі, а шчаслівым можа быць толькі той, у каго яе шмат. Але дзе яе ўзяць? Заезжы купец распавёў яму, што «знае такое мяйсцо ў далёкіх башкіроў»: «Земля там, – кажэ, – адзін чорназём, сенажаці – мурожныя, над рэчкай, а башкірцы тые – народ ня хітры, як авечкі» [6]. Далей пісьменнік апавядае, як герой разам з парабкам адпраўляецца «да башкіраў», якія згодныя даць яму столькі зямлі, колькі ён здолее аббегчы ад усходу да заходу сонца. Прагнасць кіруе героем, у выніку

чаго ён памірае на апошнім этапе таго «марафону». Інтэрпрэтацыя гэтай прытчы мае выразны маральна-этычны сэнс: чалавеку ўласціва мець непамерныя жаданні, і часта не толькі ў сферы прагнага валодання матэрыяльнымі дабротамі, рэчамі, каштоўнасцямі, але нават і ў сферы жадання зрабіць непамерную колькасць спраў, на якія яму, бывае, не стае ні фізічных сілаў, ні рэальнага часу. І чалавек пакутуе ад няздольнасці рэалізаваць свае планы, несувымерныя з магчымасцямі.

З другога боку, алегарычны сэнс гэтай прытчы можа прачытвацца і ў геапалітычнай прасторы, і тады ён скіраваны супраць пыхлівых імперыяў, што прагна прылучаюць усё новыя і новыя тэрыторыі, падпарадкоўваючы сабе гвалтам іхнія народы. Але ў выніку монстры-імперыі, раздутыя ў сваёй непамернай велічы і спакушаныя імперскай пыхай, развальваюцца, таму што, створаныя прымусова, пастаянна сутыкаюцца з вызваленчымі рухамі паняволеных народаў. Менавіта такой успрымалася імперская Расія – як «турма народаў», гвалтам далучаных да яе на працягу некалькіх стагоддзяў. Імперскія амбіцыі царскай Расіі былі чужыя Талстому, які паважаў свабоду іншых народаў і маральнасць палітычных прынцыпаў, крытыкаваў расійскія ўлады за незахаваанне гэтых нормаў міжнародных зносінаў, за што таксама быў у няміласці. Затое быў атулены найвялікшым народным прызнаннем і любоўю. Талстому заўсёды ставала мужнасці і мудрасці гаварыць праўду і адстойваць сваё права на гэта.

Як бачна, адбор твораў Талстога для публікацыі ў «Нашай ніве» не быў выпадковым: ён даваў велічныя маральныя ўрокі генія рускай культуры, якія не замыкаліся вузканачынальнымі ці імперскімі рамкамі, а былі агульначалавечым здабыткам у сферы пазнання дабра і зла. Народныя апавяданні Талстога пераважна былі напісаны ў жанры прыпавесці. Як вядома, сваё паходжанне гэты жанр вядзе ад Бібліі, а ў розных літаратурах у пэўныя часы ён актуалізаваўся і набываў сімвалічнае пашырэнне. Так, у беларускай літаратуры канца ХХ ст. гэты жанр набыў новае жыццё ў творчасці Васіля Быкава, пісьменніцкая індывідуальнасць якога ўзгадоўвалася і вопытам мастацкай праўды Талстога.

Восенню 1910 г. «Наша ніва» адразу ж адгукнулася на сумную вестку аб смерці 7 лістапада на станцыі Астапава «графа-мужыка» Льва Талстога. Ужо ў № 46 газеты за 11 лістапада быў змешчаны некралог, а яшчэ праз некалькі нумароў – верш Якуба Коласа і артыкул Цішкі Гартнага, прысвечаныя Талстому. У некралогу падагульняліся найважнейшыя рысы асобы і творчасці Талстога, падкрэсліваліся яго народнасць і дэмакратызм, заступніцтва за пакрыўджаных і бедных, біблейская прароцкасць яго ідэй. «83 гады жыў, і больш як поўсталецце працаваў на карысць усяго чалавецтва, – пісала газета. – Л. Н. Толстой углядаўся ў душу, у долю рускаго мужыка, і ў тым жыцці мужыцкім ён знаходзіў усё багацтва думак сучасных. Словам простым, зразумелым развязываў найбольшыя загадкі

жыцця» [4]. Далей гаварылася пра талстоўскае заступніцтва за народ: «Калі дзе здзекаваліся, крыўдзілі чэлавека, там у абароне скрыўджэных заўсёды ставаў дзед з Яснай Паляны. І гаварыў горда, сьмела. Што можна было казаць Толстому, таго ня можна іншым. Ён умеў змусіць усіх шанаваць сябе і сваю асобу зрабіць нетыкальнай. Каб з ім памерацца, трэба было быць веліканам мыслі і духа, трэба мець грудзі, якія не задрыжаць страхам і мець дух свабодны сярод нявольных!» [4]. Аб месцы Талстога як пісьменніка газета пісала адназначна: «Увесь сьвет чытаў яго апавяданьня, яго вялікіе мысьлі /.../ Німа у Расеі яму роўнага па заслугах і німа пісьменніка, каб яго столькі кніжок было выдано. Імя графа-мужыка Толстога грывела па усяму сьвету. Стыдаўся, што ён граф /.../ , таварышамі яго былі мужыкі-хлеббаробы /.../ Казаў, што шчасце ў шчасці грамады – трэба любіць бліжняга і памагаць» [4]. Асаблівым чынам газета падкрэслівала прынцыпы дзейснай хрысціянскай этыкі Талстога, заснаванай на Боскіх прыказаннях любові да бліжняга. Таму не пустым хваласпевам гучала сцверджанне: «Толстой быў сумленьнем цэлага сьвету. Калі сільныя здзекаваліся над слабымі, усе чэкалі голасу Толстога, і не обмыляліся, ён казаў і голас яго грывеў па ўсім сьвеце, як голас прарока. Лягчэй было жыць, нават у самыя трудныя мінуты, калі мы ведалі, што жыве друг людзкі, мудрэц ясно-полянскі. Бо ён заўсёды думаў за мільёны людзей – нават у астатнюю мінуту, калі ужо канаў /.../» [4].

Беларуская культурная грамадскасць была ўскалыхнутая весткай аб смерці Талстога, які сапраўды быў паўсюдна любімым народным пісьменнікам. У № 49 ад 3 снежня 1910 г. газета змясціла прачулы верш Якуба Коласа «Памяці Л. Н. Толстога», напісаны 11 лістапада – у дзень выхаду газеты з некралагам. Вялікую пашану і любоў ад усяго беларускага народа выказаў паэт у гэтым вершы:

Ты зышоў з жыцця дарогі,
Дзіўны сьветач знік твой.
Прэд тваей, Вялікі, сьмерццю
Анямеў язык мой.

Ты зышоў з жыцця дарогі, –
І ноч больш цямнее,
Тое царство цьмы, непраўды,
Што над намі вее.

Тая ночка зла, с каторым
Ваеваў ты, родны!
Ты-ж зышоў з жыцця дарогі,
Слаўны і свабодны.

Ты зышоў з жыцця дарогі,

Але ўсё ж душою
З намі будзеш, вечна будзеш
Зваць на бой нас з цьмою! [3].

Такім чынам, Леў Талстой – адзіны рускі пісьменнік, залічаны і беларусамі ў свае прарокі, як Багушэвіч, Міцкевіч, Дунін-Марцінкевіч, Сыракомля – «родны»! Ён быў насамрэч адзіным з рускіх пісьменнікаў, так ушанаваным газетай «Наша ніва», бо ваяваў «з ночкаю зла» і не баяўся клікаць на гэтую барацьбу іншых. Дзеля справядлівасці зазначым, што з пашанай пісала «Наша ніва» і пра Аляксандра Пагодзіна – вядомага расійскага славіста, які выступаў за свабоду для славянскіх народаў, у тым ліку і беларусаў. Згадаем, што менавіта яму свой бліскучы санет «Паміж пяскоў егіпецкай зямлі» прысвяціў Максім Багдановіч.

Завяршаўся цыкл пасмяротных ушанавальных публікацый у гонар Талстога артыкулам Цішкі Гартнага «Лев Толстой у памяці мужыкоў беларусоў» у № 52 за 23 снежня 1910 г. Аўтар называў пісьменніка «вялікім ваякам за праўду», падкрэсліваў, што не толькі «увесь культурны сьвет падаў на калені перэд магілай вялікаго вучыцеля зямлі Расейскай, перэд барцом за праўду і шчасьце на зямлі, якім быў Лев Толстой», але і «мужык глухой вёскі /.../ у самых глухіх кутках аграмаднай Расеі» ведаў пра яго, з вялікай пашанай вымаўляў яго імя: «З газэт мы чулі, што мужыкі нясьлі яго дамавіну і вянок свой убогі паперадзі ўсіх, нават іншыя з далёк прыезджалі /.../» [2]. Народ, пісаў Ц. Гартны, сплёў дзівосны вянок успамінаў пра пісьменніка, і ў кожнай мясціне ён розны. Ц. Гартны прыводзіў успамін – «малюнак з жыцця», які «злажылі мужыкі беларусы майго павету (Слуцкага). Гэта – сьветлы ясны памятник /.../». Далей ён апісваў, як некалькі дэпутатаў, выбраных у 2-ю Думу (пасля роспуску 1-й), паехалі да Талстога ў госці. Той іх шчыра прыняў, пасадзіў за стол, частаваў. Раптам устаў з-за стала, выйшаў і прынёс дзве міскі: адну з перцам, другую з макам, сказаўшы, каб новыя дэпутаты скаштавалі аднаго і другога. Ад перцу ў дэпутатаў пацяклі слёзы... «Гледзючы на гэта, Толстой весела разсьмеяўся і сказаў: “Вось бачыце, як горка і праціўна. А мак смачны, нябось? – Так і жыцьцё мужыкоў – горкае, як перэц, а вашэ і другіх паноў – салодкае, як мак... Дык трэба, мае паночкі, як засядзеце ў Думе, старацца за мужыкоў, каб іх жыцьцё зраўняць з макам”. Дэпутаты маўчалі і думалі... Потым паехалі ў Думу і пачалі бараніць мужыкоў. Яны так баранілі іх, так баранілі, што Думу распусьцілі /.../ Так расказваюць сабе нашы мужыкі аб Толстым /.../ Ці ж гэта не найдаражэйшы памятник – вянок на магілу вялікаго ваякі за праўду?», – завяршае свой успамін Ц. Гартны [2].

Такім чынам, асоба Льва Талстога, веліч яго духу былі арганічнымі для беларускага нацыянальнага адраджэння, давалі прыклад праўдзіванага служэння народу, зразуметага ў кантэксте біблейскіх прыказанняў любові і служэння бліжняму. Веліч Талстога не мела нічога агульнага з пыхай. Яна не

меншае з часам, бо яна – у здольнасці адшукваць і ў адвазе гаварыць Праўду: пра сябе і свет, пра краіну і народ, пра вайну і мір. У розны час Талстога разумелі і тлумачылі з розных зыходных пазіцый, аднак пазіцыя не адмяняе Праўды. Найважнейшыя рысы яго біяграфіі – духоўная апазіцыя існуючай тыраніі, заўсёднае заступніцтва за народную долю, а за гэта ўсё – няміласць уладаў і адлучэнне ад царквы, бо погляды Талстога, заснаваныя на евангельскіх праўдах веры, разыходзіліся з афіцыйнай дзяржаўнай рэлігіяй, якая абслугоўвала расійскае самадзяржаўе. У «Сповідзі», дзе Талстой апісвае свой шлях веры, ён вызначае дзве знешнія супярэчнасці праваслаўя, з якімі ён сутыкнуўся і не змог прыняць: 1) варожыя адносіны да іншых хрысціянскіх цэркваў і 2) адносіны да вайны і казняў. Першая апраўдвала насілле ў імя веравызнання, другая апраўдвала забойствы: «У гэты час здарылася вайна ў Расіі. І рускія сталі ў імя хрысціянскай любові забіваць сваіх братоў. Не думаць пра гэта нельга было. Не бачыць, што забойства ёсць зло, прэрэчнае самым першым асновам усякай веры, нельга было. А разам з тым у цэрквах маліліся за поспехі нашай зброі, і настаўнікі веры прызнавалі гэтае забойства справай, што вынікала з веры», – з болей пісаў Талстой [7, с. 82].

У «Сповідзі» Талстой таксама выкарыстоўваў форму прыпавесці, каб больш яскрава апісаць свой духоўны шлях – той шлях веры, на якім намагаўся аддзяліць праўду ад хлусні і адказаць на галоўнае пытанне: што ёсць Боская Ісціна і ў чым сэнс жыцця чалавека? Адказ на гэтае пытанне ён даў у прыпавесці пра човен. «Са мною здарылася нібыта вось што: я не памятаю, калі мяне пасадзілі ў човен, адштурхнулі ад нейкага невядомага мне берага, паказалі кірунак да іншага берага, далі ў нявопытныя рукі вёслы і пакінулі аднаго. Я працаваў, як мог, вёсламі і плыў; але чым далей я выплываў на сярэдзіну, тым шпарчэйшай рабілася плынь і адносіла мяне прэч ад мэты, і тым часцей мне сустракаліся плыўцы, такія ж, як я, якіх зносіла плынню /.../ На самай сярэдзіне патока, у тлуме чаўноў і караблёў, што несліся ўніз, я ўжо зусім згубіў кірунак і кінуў вёслы. З усіх бакоў з вясёлымі воклічамі наўкол мяне праносіліся пад ветразямі і на вёслах плыўцы ўніз па цячэнні, запэўніваючы мяне і адзін аднаго, што гэта і ёсць адзіны правільны кірунак і няма ніякага іншага. І я паверыў ім і паплыў з імі. І мяне аднесла далёка, так далёка, што я пачуў шум парогаў, аб якія павінен быў разбіцца, і пабачыў чаўны, што разбіліся аб іх. І я апамятаваўся /.../ Я бачыў перад сабой адну пагібель, да якой бег і якой баяўся, нідзе не бачыў выратавання і не ведаў, што мне рабіць. Але азірнуўшыся назад, я пабачыў безліч чаўноў, якія не перастаючы, упорна перасякалі плынь, успомніў пра бераг, пра вёслы, пра кірунак і стаў выграбацца назад уверх па плыні і да берага. Бераг – гэта быў Бог, кірунак – гэта было паданне, вёслы – гэта была дадзеная мне свабода выграбсціся да берага – злучыцца з Богам. Такім чынам, жыццёвая сіла ўзнавілася ўва мне, і я зноў пачаў жыць» [7, с. 69–70].

Гэтая прыпавесць мае ўніверсальнае значэнне і можа стасавацца да кожнага чалавека ў любым гістарычным часе. У ёй жа крыецца сэнс праўдашукальніцтва Талстога на шляху самапазнання, які мае агульначалавечае значэнне. Беларуская літаратура брала ў свой набытак, засвойвала на шляху станаўлення менавіта гэтую веліч талстоўскай Праўды, абапіралася на яе ў пошуку ўласных мастацкіх адкрыццяў цягам усяго ХХ стагоддзя. У творчасці Максіма Гарэцкага, Кузьмы Чорнага, Васіля Быкава, Святланы Алексіевіч знойдзем тыя ўрокі мастацкай Праўды, якія даў свету менавіта Леў Талстой.

Ад Талстога і да Талстога ў многім ішла думка Алеся Адамовіча ў развагах пра літаратуру. Ён, як ніхто бадай, першы пасля нашаніўцаў у 1978 г. стаў шырока гаварыць пра «неабходнасць Талстога» і яго значэнне «для ўсіх нас» (артыкул у часопісе «Дружба народаў» і выступленне ў Загрэбе на VIII Міжнародным з'ездзе славістаў). Адамовіч звярнуў найперш увагу на «талстоўскую праўду вайны», якая «прыйшла, у нас пранікла задоўга да нашых уласных ваенных перажыванняў» [1, с. 366]. «Неабходнасць Талстога» разумелася як пісанне праўды пра вайну ваенным пакаленнем пісьменнікаў, якое прадстаўлялі Адамовіч, Быкаў ды іншыя. Адамовіч прызнаваўся, што ён вырастаў з Талстога ва ўласных ваенных раманах (напрыклад, «Вайна пад стрэхамі»), але задуму «запісаў народнай памяці» ён ніяк з Талстым не суадносіў, пакуль не прачытаў перададзенае яму Быкавым пісьмо аднаго з чытачоў – гэта быў водгук на кнігу «Я з вогненнай вёскі». Аўтар пісьма пісаў, што «Талстой не дадаў бы ні радка, і далей у такім жа тоне аб праўдзівасці і дакладнасці народных апавяданняў, народнай памяці аб вайне», – згадвае Адамовіч. – «І тут праяснілася адчуванне, што сучасная дакументалістыка аб вайне (сам прынцып дакументалістыкі) узыходзіць не да каго-небудзь, а да Талстога /.../ І справа не толькі ў дзённікавай спадчыне Талстога, якая даўно і непасрэдна ўздзейнічае на літаратуру і яе жанры /.../. А ў той адкрытасці і сугучнасці “дакументу” мастацкіх твораў Талстога, якой да яго проста не існавала» [1, с. 371]. Гэтыя думкі, выказаныя ў артыкуле «Неабходнасць Талстога», былі яшчэ раз прагавораны і акрэслены як дзве фундаментальныя высновы пра сусветнае значэнне класіка ў артыкуле «Яго Слова». Першая выснова: «Менавіта талстоўская мера праўдзівасці, “спавядальнасці”, бязлітаснасці да самога сябе ў імя праўды – мастацкая і адначасова маральная мера – паступова ўсведамлялася сусветнай літаратурай як крытэрыі самога мастацтва» [1, с. 374–375]. І другая выснова: «Усёй сілай свайго мастацкага і маральнага генія Талстой імкнуўся навучыць людзей найцяжэйшаму, як сведчыць уся гісторыя, “уменню” любві да людзей» [1, с. 378].

Такім чынам, асэнсаванне асобы і поглядаў Льва Талстога на старонках газеты «Наша ніва» ў 1908–1910-я гг. было па-сутнасці слушным вызначэннем і заснаваннем талстоўскай традыцыі для беларускай літаратуры

ў кантэксце літаратуры сусветнай, што знайшло свой натуральны і дзейсны працяг у творчасці беларускіх пісьменнікаў ваеннага і пасляваеннага пакалення. Гэтая плённая традыцыя, якая патрабавала, апрача таленту аўтараў, яшчэ і ахвярнай праўдзівасці ў тым талстоўскім сэнсе сугучнасці мастацкага слова «дакументу», што прывяло ў 2015 годзе да атрымання Святланай Алексіевіч Нобелеўскай прэміі – прэміі сусветнага прызнання беларускай літаратуры ў асобе пісьменніцы – паслядоўніцы і вучаніцы Быкава і Адамовіча, якія ў сваю чаргу «вырасталі з Толстога». Менавіта такой нам бачыцца жыццятворчая пераемнасць беларускай літаратурай талстоўскай традыцыі, першы этап замацавання якой адбыўся на старонках газеты «Наша ніва».

Літаратура

1. Адамовіч, А. Літаратура, мы і час. Артыкулы і выступленні / А. Адамовіч – Мінск: Мастацкая літаратура, 1979. – 384 с.
2. Гартны, Ц. Лев Толстой у памяці мужыкоў беларусоў / Ц. Гартны – Наша ніва. – 1910. – 23 снеж.
3. Колас, Я. Памяці Л. Н. Толстога / Я. Колас – Наша ніва. – 1910. – 3 снеж.
4. Лев Мікалаевіч Толстой (некралог) – Наша ніва. – 1910. – 11 ліст.
5. Толстой, Л. Н. Два браты і золата / Л. Н. Толстой – Наша ніва. – 1908. – 28 жн.
6. Толстой, Л. Н. Праз зямлю ў зямлю / Л. Н. Толстой – Наша ніва. – 1908. – 25 верас.
7. Толстой, Л. Н. Исповедь. О жизни / Л. Н. Толстой – Москва: АСТ, 2014. – 286 с.